

Золотий птах

Брати (Якоб і Вільгельм) Грімм

Був собі колись король, і мав він за своїм замком чудовий сад, а в тім саду росла яблуня, що родила золоті яблука. Коли яблука почали доспівати, їх порахували, а вранці бачать — одного не вистачає. Доповіли про це королю, і він звелів, щоб кожної ночі біля яблуні хтось вартував.

У короля було три сини. Першої ночі він послав вартувати в сад старшого сина. Та опівночі хлопця зморив сон, а вранці він побачив, що одного яблука знов не вистачає.

Другої ночі пішов вартувати середній син, але йому теж повелося не краще, ніж старшому. Тільки-но вибило дванадцяту, він заснув, а вранці недорахувався одного яблука.

Тепер настала черга третього сина. Зібрався він іти на варту, а батько не дуже йому довіряє-мовляв, якщо старші два проспали злодія, то менший і поготів його не спіймає. Та врешті таки погодився, щоб він спробував щастя.

Хлопець ліг під деревом і не спить. Коли вибило дванадцяту, в повітрі щось зашурхотіло, і він побачив у місячному світлі якогось птаха, що летів до яблуні. Пір'я в птаха блищало, як щире золото.

Птах сів на дерево і тільки-но зірвав дзьобом яблуко, як хлопець пустив у нього стрілу.

Птах полетів, але стріла зачепила крило, і одна золота пір'їна впала додолу.

Хлопець узяв пір'їну, приніс її вранці батькові й розповів, що сталося вночі. Король зібрав свою раду, і всі погодились на тому, що одна така пір'їна більше варта, ніж ціле королівство.

— Якщо ця пір'їна така вартісна, — сказав король, — то вона мені одна ні до чого, я хочу мати цілого птаха.

І ось старший син вирушив у дорогу, сподіваючись, що зі своїм великим розумом неодмінно знайде птаха. Пройшов він трохи дорогою, аж бачить — на узліссі сидить лис. Зняв він з плеча рушницю, прицілвився в нього, а лис і каже йому:

— Не стріляй мене, я дам тобі за те добру пораду. Я знаю, що ти вирушив на пошуки золотого птаха. Сьогодні ввечері ти прийдеш у село, де стоятимуть один проти одного два заїзди. Один буде яскраво освітлений і з нього долинатиме веселий гомін, але ти не завертай у нього. Зайди в інший, хоч він тобі здасться й поганим на вигляд.

"Яку там добру пораду може мені дати нікчемна тварина!" — подумав королевич і на-тис на гачок. Але не влучив у лиса, той випростав хвоста і чкурнув у ліс.

Королевич пішов далі своєю дорогою і ввечері досяг села, де стояли два заїзди. В одному заїзді співали й танцювали, а другий мав жалюгідний, сумний вигляд.

"Я був би дурний, якби завернув до того злиденного заїзду, а не до цього багатого", — подумав королевич.

Зайшов він до того заїзду, де співали й танцювали, поринув з головою у веселе

життя і скоро забув і про птаха, і про батька, і про все, чого його навчали й що казали шанувати.

Минав час і а старший син не вертався. Тоді зібрався на пошуки птаха середній син. Як і старший, він зустрів дорогою лиса, і той дав йому добру пораду, на яку він не зважив. Прийшов він у те село, де стояли два заїзди, й почув в одному радісний галас. А біля вікна в тому заїзді стояв старший королевич і кликав брата до себе. Не встояв той перед спокусою, зайшов туди й поринув з головою у веселе життя.

Знов минув якийсь час, і на пошуки птаха зібрався найменший королевич. Та батько не хотів його пускати.

— Дарма й пробувати, — сказав він. — Якщо твої брати не знайшли золотого птаха, то ти й поготів його не знайдеш. А як тебе спіткає якесь лихо, ти не даси собі ради, бо не маєш меткого розуму.

Та королевич стояв на своєму, і врешті батько відпустив його.

На узліссі знов сидів лис і просив не вбиває ти його, а за те обіцяв добру пораду. В найменшого королевича було чуле серце, і він сказав:

— Не бійся, лисе, я тобі нічого не зроблю.

— І не пошкодуєш, — мовив лис-А щоб ти швидше опинився там, де тобі треба бути, сідай мені на хвоста.

І тільки-но хлопець сів, де йому сказано, як вони помчали через поле й ліс, аж вітер у вухах засвистів.

Коли вони досягли села, хлопець зліз з лисового хвоста й послушав доброї поради — зайшов, Не озираючись ні на що, до біднішого заїзду й спокійно переночував там.

Другого дня, коли він вийшов із села в поле, там уже на нього чекав лис і сказав йому:

— А тепер слухай, що ти маєш робити далі. Іди просто цією дорогою, аж поки дійдеш до замку, перед яким лежатиме цілий загін вояків. Але ти не зважай на них, бо вони всі солодко спатимуть. Заходь у замок і перейди всі кімнати, аж поки опинишся в тій, де висить дерев'яна клітка з золотим птахом. Поряд стоятиме для оздоби порожня золота клітка, але гляди не пересади птаха з простої клітки в золоту, бо буде тобі непереливки.

Сказавши так, лис знов випростав хвоста. Королевич сів на нього, і вони помчали аж вітер у вухах засвистів.

Домчав королевич до замку і бачить, що там усе таке, як казав лис. Зайшов він у кімнату, де сидів золотий птах у дерев'яній клітці. Поряд стояла золота клітка, а далі лежали троє золотих яблук. "Смішно було б лишати золотого птаха у простій, негарній клітці, коли поряд є золота", — подумав королевич, відчинив клітку, взяв із неї птаха і пересадив у золоту.

Та тієї миті птах пронизливо крикнув, вояки прокинулися, вбігли до замку, схопили королевича й відвели до в'язниці. А другого ранку він став перед судом і був засуджений до страти, бо в усьому признався. Але король сказав, що подарує хлопцеві життя та ще й золотого птаха на додаток, якщо він приведе йому золотого коня, що

мчить швидше, ніж вітер.

Королевич подався в дорогу, сумно зітхаючи, бо де він знайде золотого коня? Аж гульк — край дороги сидить його давній приятель лис.

— От бачиш, — сказав лис, — не послухався мене, і що вийшло. Та не журися, я тебе не кину напризволяще, скажу, як добратися до золотого коня. Іди просто цією дорогою, але поки дійдеш до замку, де в стайні стоїть кінь. Перед дверима стайні лежатимуть стаєнні, але ти не зважай на них, вони солодко спатимуть. Спокійно виводь коня, але гляди осідлай його в просте сідло з дерева й шкіри, а не в золоте, що висітиме поряд, а то буде тобі непереливки.

Тоді лис випростав хвоста, королевич сів на нього, і вони помчали через поле й ліс, аж вітер у вухах засвистів.

Усе сталося так, як казав лис. Королевич зайшов до стайні, де стояв золотий кінь, та коли він осідлав його в просте сідло, то подумав: "Ні, не годиться такого гарного коня сідлати в таке погане сідло". І тільки-но він торкнувся до золотого сідла, як кінь голосно заіржав, стаєнні прокинулись, схопили хлопця й відвели до в'язниці.

Другого ранку хлопця засудили до страти, але король пообіцяв подарувати йому життя та ще й золотого коня на додаток, якщо він добуде йому з золотого замку прекрасну королівну. З важким серцем хлопець вирушив у дорогу, але, на своє щастя, скоро зустрів вірного лиса.

— Треба було б кинути тебе напризволяще, — сказав лис, — але мені тебе шкода, допоможу тобі ще раз у твоїй біді. Цей шлях виведе тебе просто до золотого замку. Ввечері ти вже будеш там, а вночі, коли все затихне, прекрасна королівна піде купатися до купальні. Тільки-но вона зайде туди, підскоч до неї і поцілуй її. Тоді вона всюди піде за тобою, і ти зможеш забрати її з замку. Гляди тільки, не дай їй перед тим попрощатися з батьками, а то буде тобі непереливки.

Тоді лис випростав хвоста, королевич сів на нього, і вони помчали через поле й ліс, аж вітер у вухах засвистів.

Коли вони добулися до золотого замку, все сталося так, як казав лис. Королевич почекав, а коли опівночі все заснуло глибоким сном, прекрасна королівна пішла до купальні. Він підскочив до неї і поцілував її. Королівна сказала, що залюбки піде з ним, але почала його слізно просити, щоб він дозволив їй перед тим попрощатися з батьками. Спершу королевич не зважав на її прохання, але вона так плакала, аж у ноги падала йому, що врешті він зглянувся на неї. Та тільки-но дівчина підступила до батькового ліжка, як прокинувся весь палац, хлопця схопили й відвели до в'язниці.

А вранці король каже йому:

— Ти заробив, щоб тебе стратили, але я подарую тобі життя, якщо ти приймеш цю гору з-перед моїх вікон, бо я через неї нічого не бачу. А прийняти її ти маєш за вісім днів. Якщо зумієш зробити це, я тобі віддам у винагороду свою дочку.

Почав королевич розкопувати гору. Копає, спини не розгинаючи, а на сьомий день бачить, що з його копання нема ніякого пуття, гора яка була, така й є. Зажурився королевич і втратив усю надію. Та ввечері сьомого дня з'явився лис і каже йому:

— Ти не заслужив, щоб я тебе рятував з біди, але так уже й буде, пожалію тебе. Іди лягай спати, я зроблю за тебе роботу.

Вранці королевич прокинувся, виглянув у вікно, а гори наче й не було. Зрадив він і побіг до короля сказати йому, що умову виконано. Хоч не хоч, довелося королю віддати йому дочку.

Вирушили вони в дорогу і недалеко заїхали, як побачили вірного лиса.

— Головне ти отримав, — сказав він, — але до королівни з золотого замку належить і золотий кінь.

— А як же мені добути його? — спитав хлопець.

— Зараз скажу, — відповів лис-Спершу привези королю, що послав тебе до золотого замку, прекрасну королівну. Король дуже зрадіє і віддасть тобі, як обіцяв, коня. Як приведуть його до тебе, ти зразу ж сідай на нього і подай на прощання всім руку, а останній королівні. І коли ти схопиш королівну за руку, то миттю висади її на коня і тікай. Ніхто тебе не наздожене, бо той кінь мчить швидше, ніж вітер.

Так і зробив королевич. їде він на золотому коні, везе прекрасну королівну, аж бачить знов лиса. І каже йому лис:

— Тепер я допоможу тобі здобути й золотого птаха. Коли під'їдеш до замку, де сидить у клітці золотий птах, то зсади королівну, і я постережу її. А сам заїдь на золотому коні у двір. Король дуже зрадіє, коли побачить тебе, і накаже винести тобі золотого птаха. А ти, як тільки клітка з птахом опиниться у твоїй руці, мчи сюди, і я віддам тобі королівну.

Королевич зробив так, як йому порадив лис, і все йому вдалося. А коли він зібрався їхати додому зі своїми здобутками, лис і каже йому:

— А тепер ти повинен віддячитись мені за мої послуги.

— А що ж ти хочеш? — спитав королевич.

— Коли ми будемо в тому лісі, утни мені хвоста, на якому ти їхав.

— Гарна мені віддяка! — сказав королевич. — Не можу я тобі цього зробити.

— Коли так, то я мушу тебе залишити, — сказав лис-Але наостанці дам тобі ще дві добрі поради: не купуй м'яса вішальників і не сідай на цямрину криниці.

І він побіг у ліс.

"Дивний звір, — подумав хлопець. — І видумає ж таке! Хто б захотів купувати м'ясо вішальників! І мені зроду навіть на думку не спадало сідати на цямрину криниці".

Він поїхав далі з прекрасною королівною, і дорога привела їх у село, де колись лишилися його брати. їдуть вони селом, а там гомін стоїть, і всі збігаються на майдан.

— Що там буде? — питає королевич людей.

— Сьогодні там вішатимуть двох злочинців, — відповідають вони йому.

Під'їхав він ближче, дивиться — а то його брати. Вони тим часом прогайнували всі свої гроші, накоїли всякого лиха, і їх мали скарати.

— А чи не можна їх звільнити? — спитав королевич.

— Можна, якщо ви їх викупите, — відповіли люди. ^ Але хто захоче платити свої гроші за таких пройдисвітів, як вони!

Та королевич ні хвилини не думав, викупив їх, і вони поїхали далі разом.

Доїхали вони до узлісся, де вперше їм трапився лис. Стояла спека, а тут, під деревами, було прохолодно й гарно, отож брати й кажуть йому:

— Давай відпочинемо і, поки вони розмовляли, забув лисову пораду та й сів на цямрину, бо не сподівався від братів ніякої біди.

А їм тільки цього було й треба. Вони штовхнули його в криницю, а самі взяли королівну, коня й золотого птаха та й поїхали до батька.

Ми привезли не тільки золотого птаха, — сказали вони, — а ще й здобули золотого коня й королівну з золотого замку.

Батько зрадив, але кінь не хотів нічого їсти, птах не хотів співати, а королівна сиділа й плакала.

А найменший брат не вбився, бо в криниці, на щастя, не було води. Він упав на м'який мох і нічого не пошкодив, тільки не міг вилізти.

Та вірний лис і тепер не кинув королевича в біди — прибіг, скочив до нього в криницю і найперше вилаяв його за те, що він забув його пораду.

— Але не можу я лишити тебе напризволяще, — сказав він. — Спробую знов порятувати тебе. Хапай мене за хвоста й міцно тримайся.

І витяг королевича нагору.

— Але це ще не все, — сказав він. — Твої брати не певні до кінця, що ти втонув у криниці, й оточили весь ліс вартовими, які мають тебе вбити, якщо ти з'явишся. Ходімо до моєї нори, я там сховав лахміття одного жебрака, яке виміняв у нього на новий одяг. Переберешся в те лахміття, і тебе ніхто не впізнає.

Королевич так і зробив. Прийшов він у королівський замок, і його справді ніхто не впізнав, але птах почав співати, кінь почав їсти, а прекрасна королівна перестала плакати.

Здивувався король та й питає:

— Що це має означати?

А королівна й каже йому:

— Не знаю, що це має означати, але я була дуже сумна, а тепер знов стала весела. У мене таке почуття, наче прийшов мій справжній наречений.

І вона розповіла королю все, що сталося, хоч старші брати нахвалялися вбити її, якщо вона хоч слово скаже.

Тоді король звелів привести до себе всіх, хто на той час був у його замку. Прийшов туди й перебраний королевич. Та королівна впізнала його і в жебрацькому лахмітті й кинулась йому на шию.

Підступних братів схопили і покарали, а найменший королевич одружився з королівною і став спадкоємцем короля.

А що далі було з бідолашним лисом?

Минуло багато часу, і ось одного разу пішов королевич у той ліс, де йому трапилась така пригода. Коли це назустріч іде лис та й каже:

— Тепер ти маєш усе, що твоя душа бажає, а мені в моєму горі не хочеш допомогти.

А ти ж міг би мене врятувати.

І він знов попросив королевича, щоб той утяв йому хвоста, на якому колись їздив.

— Ну добре, — каже королевич. — Шкода мені калічити тебе, та, коли ти так хочеш цього, хай буде по-твоєму.

Тільки-но він відітнув лисові хвоста, як той обернувся в юнака. Виявилося, що то був брат королівни, і тепер він звільнився від чарів, які на нього наслано.

Більше вони до самої смерті не знали ніякого лиха.

Переклад Євгена Поповича